

Onverwoestbaar kwetsbaar

H.J.A. Hoflandlezing 2021

14

Abdelkader Benali

mei

H.J.A. Hoflandlezing 2021

Uitgesproken via livestream vanuit het Bibliotheek-
theater Rotterdam op vrijdag 14 mei 2021

Onverwoestbaar kwetsbaar

Abdelkader Benali

Voorwoord

14 mei 2021

Op 14 mei 2021 herdacht Rotterdam het bombardement van 1940, toen in luttele minuten de binnenstad in de as werd gelegd door vliegtuigen van het Duitse leger. Sinds 2007 wordt dit moment herdacht, niet uit gevoelens van nostalgie of uit een omzien in wrok, maar met het oog op de toekomst. De herdenking van het bombardement is voor de onderlinge verbondenheid van de burgers nu en in de toekomst van belang. Daarom organiseert het comité 14 mei een scala aan gedenkmomenten om terug te kijken en vooruit te kijken.

H.J.A. Hofandlezing

Tot het jubileumjaar 2015 werd ter gelegenheid van deze dag elk jaar een essay uitgegeven, geschreven door een bekende schrijver of journalist. Met ingang van 2017 is het essay vervangen door een jaarlijkse H.J.A. Hofandlezing, die wordt uitgesproken op of direct voor 14 mei. De in 1927 in Rotterdam geboren en zomer 2016 overleden schrijver en journalist Henk Hofland schreef in 2007 in opdracht van de Initiatiefgroep het eerste essay '14 mei'.

Abdelkader Benali

De vierde H.J.A. Hofandlezing werd uitgesproken door de schrijver en programmamaker Abdelkader Benali en had als titel 'Onverwoestbaar kwetsbaar'. Het thema van zijn lezing is de (on-)mogelijkheid van dialoog en ontmoeting in een kwetsbare samenleving waar racistisch discours vrij spel lijkt te hebben. Benali laat zich inspireren door het gedachtegoed van de Franse filosoof Emmanuel Levinas, voor wie niet het individu en de eigen identiteit centraal staan maar het appel dat een ander op je doet in de dialoog.

Aansluitend op de lezing gingen wethouder Bert Wijnbenga, Abdelkader Benali en een viertal studenten van het Zadkine- en Albeda college met elkaar in gesprek onder leiding van Liesbeth Levy.

Omdat er geen publiek mocht worden ontvangen vanwege de coronapandemie, werd de lezing en gesprek online uitgezonden vanuit het Bibliotheektheater Rotterdam.

De lezing is in kleine oplage in gedrukte vorm uitgegeven en wordt gepubliceerd op www.brandgrens.nl.

Eerder edities van de H.J.A. Hofland lezing:

2017: *Honderden dunne draadjes* – Arna Mačkić

2018: *Film, geschiedenis en herinnering* – Frank van Vree

2019: *Dilemma's in de schaduw van het verleden* – Ronald Leopold

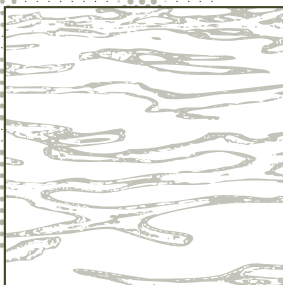
Comité 14 mei

Ingrid de Jager, Liesbeth Levy, Theo Kemperman, Frank Migchielsen, Harold Schorren en Jantje Steenhuis

Abdelkader Benali

Onverwoestbaar kwetsbaar

H.J.A. Hoflandlezing 2021

Het geluid van Rotterdam. Ik denk aan de heipalen. Die roepen bij mij het gevoel van vooruitgang op. Het oude moest plaatsmaken voor het nieuwe.

Ze roepen ook het gevoel van duizeligheid op. Want waar geheid werd daar kon je diep in de grond kijken.

Als kind, zwervend door de stad, kon ik niet om de bouwputten heen. Die bouwputten trokken een bepaald publiek, mannen van middelbare leeftijd gekleed in lange beige regenjassen het haar dik in de Brylcreem die met elkaar de voortgang becommentarieerden.

Rotterdamse mannen. Eeuwige vrijgezellen. We hadden zo'n buurman. Meneer Dieleman. Altijd hetzelfde overhemd. Zelfde bril. Een lichtgele regenjas. 'One size fits all'. En hij reed op een brommer. We gingen op zondag bij hem dammen. Gezeten onder het kruis van Jezus schoof hij rustig damstenen over het bord en vertelde hij over zijn reis naar bezet Wenen, een reis die hij vlak na de oorlog maakte. Ik hing aan zijn lippen.

Dit was andere koek dan de uitverkoop bij de C&A. Voor mijn gevoel kwam hij uit een andere wereld. Hij was mysterieuzer dan de vliegende fakir in de Efteling.

Er was ook de oorlog. Maar de oorlog was ver weg. In Rotterdam werd altijd gepraat over nieuw, over anders, over morgen. Gisteren was niet zo belangrijk, leek het. We waren de stad van de wederopbouw. En dat we zo bezig waren met die toekomst, dat was onze 'unique selling point'. Niet lullen maar poetsen. Geen woorden maar daden. Dus toen ik vorig jaar werd uitgenodigd om deze lezing te geven was het eerste wat in me opkwam "onverwoestbaar kwetsbaar". Want dat kenmerkt de Rotterdamse attitude voor mij, namelijk door

waar schade is, aan de slag te gaan; om wat kapot is goed te maken.

Meteen na het bombardement, de dag na de verwoesting, begonnen de stedenbouwkundigen tussen de puinhoop al te tekenen aan dat nieuwe Rotterdam. Op 18 mei gaf het gemeentebestuur aan de toenmalige stadsarchitect Willem Gerrit Witteveen de opdracht om het nieuwe Rotterdam vorm te geven.

Geen stilte, maar woorden. Niet terugdeinzen voor het kwaad, maar de beschadigde werkelijkheid attaqueren met een plan. Die veerkracht inspireert. Voor mij is dat een vorm van verzet. Je niet laten verpletteren door onmacht, maar veerkracht tonen door, zelfs als het absurd mag lijken, verhalen te vertellen voor als het straks vrede is — want architectuur is anders dan gestolde verhalen. Die drang naar voren heeft Rotterdam nooit meer verlaten — en toch wil ik er een kanttekening bij zetten omdat er een gevaar op de loer ligt, het gevaar van totale uitsluiting.

Een uitsluiting die zo hermetisch is dat het komende generaties nooit meer zal lukken om terug te plooiën in de boezem van de stad. Rotterdam moet oppassen dat door het heilige geloof in bouwen voor de toekomst, komende generaties voorgoed uitgesloten worden van een zinvol leven in de stad.

Vandaag is het 81 jaar geleden dat het bombardement plaatsvond, morgen zal het 81 jaar geleden zijn dat de stedenbouwkundigen begonnen te praten over het nieuwe Rotterdam. Het bombardement en de onmiddellijke reactie erop, de toekomst ervan maakt deze stad. En er is steeds meer aandacht voor en dat is terecht want hoe verder het bombardement terug in de tijd ligt, hoe meer het op ons overkomt als totaal absurd, een snijwond van jewelste, een geweldspleging zonder enige logica. Over het Rotterdam van de Wederopbouw is een nieuw Rotterdam ontstaan en ook dat onttrekt zich aan het zicht wat hier is voorgevallen. Dat is begrijpelijk want de

mens moet gehuisvest en gevoed en geamuseerd worden. We weten niet beter of onze vrede is voor eeuwig.

Dat we dat zo voelen is te danken aan de afgedwongen vrede van de Europese Unie. Hoe langer we in vrede leven en hoe langer die vrede gepaard gaat met welvaart hoe meer de oorlog voelt als een benauwende abstractie — en hoe moeilijker het ook wordt om ons voor te stellen wat die oorlog heeft betekend.

Het Kruisplein in Rotterdam is voor mij de plek waar voor mij de oorlog herdacht werd, omdat ik er als kind uit tramlijn vijf stapte. Het was op die plek waar ik rechtsaf de West-Kruiskade insloeg om in de zaak van mijn vader te werken. Het was de plek waar de stad begon, aan de linkerkant had je het Schouwburgplein, de Lijnbaan en de Coolsingel — en dat alles straalde mondaine rijkdom uit. Aan de rechterkant had je de West-Kruiskade waar je toen nog Nighttown had, maar ook veel louche cafés en multiculturele winkels. Die buurt was voor de oorlog een echt Joodse buurt met Joodse slagers, Joodse bakkers, theaters en bioscopen gerund door Rotterdamse Joden. Nu zaten er Chinezen, Joegoslaven, Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen. En mijn vader zat er ook. En het interessante is dat voor de oorlog er geen scheiding was tussen de twee gebiedsdelen, omdat zowel ter linker- als rechterzijde van het Kruisplein het Joodse leven heel aanwezig en krachtig was. Door het bombardement kwam daar een einde aan — de twee delen die voor de oorlog zo harmonieus in elkaar overgingen zijn daarna los van elkaar komen te staan. Tussen die twee werelden hield een staande man, met de blik op de hemel gericht de wacht. En op 4 mei raakte dat beeld overwoekerd met kransen. Die man die daar staat symboliseert voor mij de cesuur tussen de wijken, de cesuur in tijd en de cesuur tussen het rijk van de doden en het rijk van de levenden. Elke keer als ik naar die man kijk, krijg ik kippenvel.

Het beeld draagt de naam ‘Ongebroken Verzet’ en herdenkt de verzetsmensen die in oorlog in de strijd tegen het nazisme het leven lieten. De man kijkt omhoog, alsof hij al niet meer tussen ons is. Het is makkelijk om in hem één van de verzetsmensen te zien die zijn gefusilleerd tijdens de Tweede Wereldoorlog als vergelding voor een verzetsdaad — de Amsterdamse kunstenaar van het beeld Hubert van Lith had ook bij het verzet gezeten, zijn strijd voor vrijheid zit in dat beeld. Ik vind het een mooi beeld. De eenvoudige kleding die hij draagt lijkt van hem af te glijden.

Bij de onthulling van het beeld in 1965 stond er alleen ‘Ongebroken’ bij het beeld, het woord ‘Verzet’, is er later onder gezet en dat is duidelijk te zien omdat het woord ‘Verzet’ een stuk kleiner uitvalt dan ‘Ongebroken’. Ook in onze beelden die herinneren aan de oorlog sluipt ongewild iets van een Hollands compromis. Doen we recht aan een bepaalde groep of is het lijden universeel? Het beeld straalt ook die ambiguïteit uit en nodigt uit tot filosoferen en gesprek.

Wat het laat zien is dat herdenken in deze stad nooit statisch is geweest, maar door veranderingen in de maatschappij is bepaald. Wie en wat we herdenken golft met de tijd mee.

Hoe dan ook, als ik er op een winderige 5 mei langsliep en die man zag, omringd met kransen, maakte dat veel indruk op me. Ik wilde in die tijd als kind weleens verloren door de stad dwalen en zijn aanwezigheid stelde me op een bepaalde manier ook gerust. Niet iedereen heeft vrienden, soms ben je alleen en dat is niet erg.

Wat betekent verzet in onze tijd? Waar verzet je je tegen? En hoe? De oorlog lijkt zo ver weg.

Waar zit nu het gevaar? De makke is dat er niet zoiets meer is als een absoluut kwaad waar we al onze energie op kunnen richten. De val van de muur bracht ook de laatste grote uitdager van het Westen, de Sovjet-Unie, op de knieën. Het

jihadisme bleek een volgende uitdaging te zijn, maar lang niet van die schaal als het nazisme of communisme dat was. Het neo-liberale systeem rukte op, onweerstaanbaar leidend tot veel cafés waar je, omringd door zwoegende millennials die als zombies naar hun scherm staren, cappuccino met havermelk kan drinken tegen een bedrag waarmee een bijstandsgezin vijftig kopjes koffie kan zetten. De ongekende lage rente zorgde voor een run op bakstenen, er ontstaat een speculatiesamenleving waar alles draait om speculeren en inzetten op de volgende 'unicorn', winst die je laat uitkeren in bitcoins zodat niemand hoeft te weten waar je geld vandaan komt of naartoe gaat. Maar waarom bitcoins, als je kan investeren in Rotterdams beton. Gegarandeerd rendement, soms in een paar jaar meer dan 100%!

De man van het verzet op het Kruisplein heeft de afgelopen twintig jaar zijn omgeving radicaal zien veranderen. Er is heel veel bijgebouwd. Appartementen en voorzieningen; het Kruisplein is een ontmoetingsplek geworden om fulltime te consumeren. Maar die drang om de openbare ruimte te commercialiseren heeft ook een schaduwzijde. Onze stad wordt steeds meer een plek voor mensen met voldoende financiële middelen om in die stad te bewegen. En wie dat niet kan, die moet wegwezen.

Er is een bepaalde haast in de samenleving geslopen, haast die gaat ten koste van de Ander. Altijd de Ander die het onder-spit delft. De naamloze Ander. Maar hij is er wel. En die Ander leeft ook in de stad. Bewoont deze stad. Maar wat gebeurt er met een stad wanneer de Ander op afstand wordt gezet? Dan valt de ontmoeting weg en wanneer de ontmoeting wegvalt dan is de kosmopolitische stad gedoemd, dan verliest het zijn karakter.

Via een omweg die loopt vanuit de berging naar de Drie-vriendenstraat wil ik iets zeggen over het maatschappelijke

belang van de tram. In de tram voelde ik me Rotterdammer omdat alle Rotterdammers gebruik maken van de tram.

Op het Kruisplein stopte vroeger 'lijn vijf'. Die bracht me van het ouderlijk huis naar de ouderlijke slagerij. Het was een rit van een kwartier waarin verschillende wijken werden doorkruist.

De schrijver die het best heeft geschreven over de tram is de man die we vandaag eren, Henk Hofland. Henk Hofland hield van de tram, hij kon er onzichtbaar de hele wereld afluisteren. De tram is gemaakt voor schrijvers.

De tram biedt die dubbele blik waar je als schrijver wat aan hebt. De wereld trekt buiten aan je voorbij in een aangenaam tempo en de wereld stapt bij je binnen. Die afwisseling levert de aangename dosis ontregeling op waarin de verbeelding dan lekker vrij spel heeft. Henk Hofland heeft in zijn lange carrière menig column over de tram geschreven. Net als voor Henk Hofland is de tram voor mij de huiskamer waar de rest van de wereld ook in zit. "Zolang je in beweging bent kan je niks gebeuren", zegt Henk Hofland over de tram.

Het is in de tram dat ik weer kan nadenken, dat ik kan voelen, dat ik in beweging kom. Dat ik harstocht voel.

Henk Hofland geeft ook een ideologische onderbouwing voor zijn liefde voor de tram wanneer hij de Duitse essayist Hans Magnus Enzenberger aanhaalt. Voor deze laatste vertegenwoordigt de tram de Europese identiteit; overal waar de tram is, is Europa. Het is, zo stelt de Duitser, het vervoermiddel dat de talloze verschillen overbrugt. De tram zigzagt door alle verschillen heen om mensen van 'a naar b' te brengen. De tram neemt ook alle verschillen op. Iedereen in de stad maakt vroeg of laat gebruik van de tram en met de oplopende parkeerkosten die de bouwwoede genereren zal dat alleen maar meer worden.

Voor mij was de tram een goedkope manier om de stad te leren kennen.

Een vervoermiddel dat, hoewel ik erin stapte met een doel, een bestemming, me onderweg ook gevoelens van vrijheid gaf, ongebondenheid, dat ik zelfs begon te dromen. Ik kon lukraak uitstappen om de stad te ontdekken.

Als kind kon ik hele dagen in de tram zitten. Het was een goedkoop vervoermiddel en toch vond ik het ook heel prettig om 'zwart' te rijden. Zo kreeg een banaal ritje door de stad de glans van een criminele activiteit. Wanneer op stap met vrienden, was het zaak om wanneer de controleurs zich aandienden 'en masse' uit de tram te springen en het op een rennen te zetten. Wat je ook kon doen was kaarswas op je strippenkaart smeren om na het gestempeld te hebben de afstempelingsrafte te vegen.

Ik zat graag achterin de tram omdat het me die heerlijke dubbele positie gaf. Ik kon op mijn gemak naar buiten kijken en ik zag ook wie er allemaal binnenstapten. Al die mensen die zich niet bewust waren van mijn blik.

Al die levens die voor eventjes in de stoelen plaatsnamen. Als ze voor me zaten dan kon ik ze ruiken, als ze achter me zaten dan kon ik ze horen.

Piepend en schurend slingerde tram vijf door de straten. Meer nog dan het plein of de winkelstraat, werd de tram voor mij de plek waar ik me Rotterdammer voelde. En de tramhalte was ook een goede plek om met elkaar in gesprek te raken. Wachtend op de tram onder het afdakje van het hokje in de stromende regen kwam ik erachter wat de Joods-Franse filosoof Emmanuel Levinas de onmiddellijke nabijheid van de mens zou noemen — een onmiddellijke nabijheid die niet afschrikt maar juist vermenschlijkt. Wanneer we wachten op de tram dan zijn we heel goed in staat om ruimte te maken voor elkaar.

Om te begrijpen wat Levinas bedoelt met de werking van het gelaat moeten we naar het tramlukje gaan, liefst op een regenachtige dag, want wat zich daar afspeelt gaat over verdraagzaamheid in uitvoering. En het vindt in stilte plaats.

Een choreografie van gemeenschappelijke lijdzaamheid. Ons gezamenlijke wachten op de tram, stelt onze mensen in staat tot oneindige zelfbeheersing. We zijn in staat om elkaar te verdragen. Als ik wacht, wacht jij ook en dat maakt dat het verschil voor heel even wegvalt. Er is ook een bepaalde hoffelijkheid die we in acht nemen wanneer de tram is gekomen en de deuren openen. We weten intuïtief wie de zwakkeren zijn en dus voorrang verdienen; we maken hier geen probleem van en we zullen de zwakkere geen moment het gevoel geven dat zijn zwakte ook een degradatie inhoudt. De bordjes boven de stoelen, gereserveerd voor mensen die slecht ter been zijn, 'Wilt u zitten, ik kan staan'; een kort en bondige manier om een ieder die er nog niet van op de hoogte was, op te roepen door te gaan staan, ook boven zichzelf uit te stijgen.

En er is niets zo mooi als een overvolle tram; waarin we 'hutjemutje' tegen elkaar aan staan, dan lijkt het ons nog beter te lukken om menselijke afstand te bewaren.

Alles, werkelijk alles aan de tram roept op tot menselijkheid. En hoe gek het ook klinkt, maar als ik de tram uitstapte voelde dat ook als een bevrijding. Ik was op mijn bestemming aangekomen, verder geholpen in mijn leven.

De tram is een mobiel plein met vele stops en uitgangen, maar wat als straks mensen niet meer uit kunnen stappen omdat het ze financieel onmogelijk wordt gemaakt? Vorig jaar pakte ik de tram van Centraal Station naar Rotterdam Zuid en het viel mij weer op dat Rotterdam heel veel transformaties aankan. Het is moeilijk om niet blij te zijn voor Rotterdam dat er zoveel reuring is. Overal staan kranen als de grijppgrage handjes van de vooruitgang, ze trekken de appartementen aan hun haren uit de grond. Maar aan de Rotterdamse eettafels gaat het allang niet meer alleen over Feyenoord of het Songfestival, het gaat over de alsmaar stijgende huren. Straks is 1000 euro voor een appartementje in de stad de norm, geen uitzondering meer.

Ik heb het gevoel dat de bouwwoede mensen eerder wegduwt dan huisvest, want veel van wat er wordt gebouwd is alleen beschikbaar voor mensen die het voor het uitkiezen hebben, dus voor mensen die overal zouden kunnen wonen. De woningen worden ook aangeboden als internationale vrijhavens voor mensen die beschikken over oneindige mobiliteit. Deze mensen pakken het vliegtuig, niet de tram.

De mensen die werkelijk nood hebben aan een woning en dus niets te kiezen hebben die worden gestraft voor hun gebrek aan perspectief. Rijkdom wordt beloond, armoede roept een vloek over je af. We zijn weer terug bij af.

Het is tijd om daartegen in verzet te komen zodat de kloof, die de staande man op het Kruisplein markeert, niet nog groter wordt.

Als deze bouwwoede zonder enige consideratie met Anderen doorzet dan voorzie ik dat we binnen een paar jaar grote groepen mensen hebben die in bungalowparken wonen of aan de randen van de stad, op campings, in caravans en in elkaar geknutselde huizen. Een sociale groep van thuislozen die hun kinderen zien opgroeien in een nieuwe tijd van thuisloosheid.

Verplegers, onderwijzers, politieagenten en kassières zullen de bewoners van deze tijdelijke locaties zijn.

Wijken met voorheen veel sociale woningbouw gaan tegen de vlakte in het kader van sanering en ja, er wordt aan de oorspronkelijke bewoners een terugkeergarantie gegeven, maar omdat op dezelfde locatie minder woningen komen voor een hoger segment dikt dat in op de voorraad sociale woningbouw waardoor uiteindelijk toch veel bewoners hun heil ergens anders moeten gaan zoeken.

Overal waar deze praktijken ontstaan komen bewoners in verzet en in bijna alle gevallen trekken bewoners aan het korte eind. Het kapitaal wint. En het wint glansrijk. Bestuurders beloven veel, geven weinig. Rechtszaken slepen zich voort, vergunningen eenmaal afgegeven kunnen niet worden ingetrokken.

De bouwwoede is gruwelijk bijziend. Ze ziet alleen maar de groep die in het huidige moment baar geld heeft om zich in te kopen in de woningmarkt. En het is blind voor de grote groep mensen die dat geld nu niet hebben, maar straks wel gehuisvest moeten worden.

Het beroemde gedicht van de Duitse dichter Rilke klinkt onheilspellend: “Wie sich jetzt kein Haus gebaut hat, baut sich keines mehr.”.

*Wie nu geen huis heeft, bouwt er geen meer.
Wie nu alleen is, zal het lang nog blijven,
zal waken, lezen, lange brieven schrijven
en rusteloos door lege lanen dwalen
als bladeren op de herfstwind drijven.*

Ik las een interview in de Volkskrant met mannen en vrouwen die gewone banen hebben en toch dakloos zijn. Noodgedwongen huren ze een vakantiebungalow, sommigen slapen op straat. Het staat in schril contrast met de overstelpende woonrijkdom waarmee wordt geadverteerd. Hoe heeft dit zover kunnen komen?

Mede ook door *corona* is de mens steeds meer een holbewoner geworden die zijn buurman het liefst ontwijkt. Het woord voor deze sociale smetvrees wordt privacy genoemd en privacy is in makelaarsland het nieuwe goud. De superrijken wonen op jachten, kopen eilanden of ondergrondse bunkers in Nieuw-Zeeland. De goedverdienende middenklasse wil op een eiland wonen in de drukke stad want dan heb je ‘best of both worlds’.

Internationaal zijn mensen bereid veel geld te betalen voor een woonruimte die hen afscheidt van de rest van de mensheid; en met mensheid wordt bedoeld iedereen die deze welvarende klasse bedient maar zelf niks bezit.

Architecten, stedenbouwkundigen, bestuurders en projectontwikkelaars willen het de nieuwe leisure-klasse naar

de zin maken. En wat bieden ze aan? Mooie ‘glossys’ met inbouwkeukens, ‘Quooker’-kranen, duurzaam hout — maar wat ze vooral bieden is privacy. De duurbetaalde vrijheid om iedereen en alles om je heen te kunnen negeren. Het huis is een brandkast.

Hoe dat verlangen naar privacy kan ingrijpen in een volksstraat in Rotterdam wil ik u laten zien.

Niet ver van het beeld van de zwijgende man is de Drievriendenstraat — deze straat ken ik als mijn broekzak omdat het op de hoek is van de West-Kruiskade waar mijn vader zijn slagerij had. Ik heb in deze slagerij vele jaren gewerkt. Mijn broer, die de slagerij heeft overgenomen, stuurde me een link voor een nieuwproject in de Drievriendendwarsstraat — een tussenstraatje dat de Drievriendenstraat en de Coolsestraat verbindt. Het project heet Cool Sjik en Cool verwijst naar de Coolsestraat, dat mogen we natuurlijk niet missen.

Ik wist niet wat ik zag. De vijf gepersonaliseerde appartementen worden afgetikt bij zeven ton. Het straalt in alles arrogantie, ‘blingbling’ en hoge status uit van de hooghartige façade van een cultuur die een streng onderscheid maakt tussen succesvol en gefaald, tussen gezien en ongezien, tussen winnaar en verliezers. Het viert de hegemonie van de ‘winner-takes-it-all’. Ik doe mijn best om in de foto’s en informatie iets te zien van een handreiking naar de buurt. Dat is er niet. Met de gevoelens van de omgeving is geen rekening gehouden.

Het ‘blingbling’ van de appartementen detoneerde sterk met de omgeving. De hoge kwaliteiten van materialen die het hoge prijskaartje verantwoorden geven de onmiddellijke bewoners een gevoel van achterstelling. Deze opulente rijkdom adelt niet, maar vernedert.

Als je in één van de aanpalende huizen woont dan krijg je het gevoel dat jij verleden tijd bent, dat je er niet mag zijn. Het is een vingerwijzing: jij hebt hier niets te zoeken. Je tijd is gekomen. De nieuwbouw vervult het verlangen van de

nieuwe bewoners naar sociale hygiëne en dat betekent dus dat alles wat te maken heeft met de omringende omgeving feilloos eruit is gesaneerd. En het feit dat de omgeving minderwaardig is aan de nieuwe staat wordt niet weggemoffeld maar juist breed geëtaleerd.

De Funda-advertentie die niets doet om de vernedering te verbergen, integendeel: het biedt het aan als argument, ik citeer:

“De vier letters van het woord ‘COOL’ representeren de namen van de woningen. Amerikaanse staten, waar woningen met veel ruimte meer regel dan uitzondering zijn. Dit in tegenstelling tot de omliggende woningen van dit prachtige project.”

Het appartement wordt als enclave gepresenteerd, met uitvalswegen naar buiten alsof het een geprivilegieerde enclave betreft waar je altijd uit kan.

Cool Sjik heeft een dusdanige ligging dat je makkelijk de stad in en uit komt.

De wijk wordt aangeboden als een wingebied voor de moderne consument; er zijn winkels, cafés en voorzieningen. Over de lokale inwoners niets. Er wordt gezegd dat het er rustig is, met andere woorden: beschouw uw wijk als een begraafplaats. Vanaf de derde verdieping is er een prachtig uitzicht over Rotterdam. Hier wordt een loopje met de waarheid genomen. Vanaf de derde verdieping heb je geen uitzicht over Rotterdam. Je hebt uitzicht over de misère van andere mensen. Deze advertentie leest als leedvermaak maar is bedoeld niet om te huisvesten maar winst mee te maken. Een cynisch beleggingsvehikel dat alle andere vormen van sociaal leven tot irrelevant devalueert.

Ik denk aan de man op het Kruisplein. Het woord is verzet. Hoe kom je hiertegen in verzet?

De idealen van de jaren zeventig gingen om sociale woningbouw en dat betekende een fatsoenlijke woning voor iedereen. De gedachte was dat een mix van verschillende burensaamhorigheid zou kweken.

Dat ideaal is allang verlaten. Een woning kan je krijgen, maar voor vrijheid moet je dokken. En we betalen grif voor het gevoel van privacy. Garages die bewaakt worden met camera's, maar ook conciërges die pakjes aannemen en liften die enkel en alleen stoppen op een paar exclusieve verdiepingen. Het gaat in onze samenleving niet meer om de verdeling van kapitaal, het gaat om de verdeling van privileges en wie de meeste privileges heeft die wint.

In gesprek gaan met elkaar, de dialoog met elkaar zoeken, het gesprek voeren op straat — het wordt afgewezen om redenen van sociale hygiëne. Men heeft niet alleen geen tijd, men heeft ook geen zin en men heeft te veel geld om zich bezig te houden met het verplaatsen van lucht. En lucht verplaatsen dat doet het ingebouwde ventilatiesysteem steeds beter zodat ik een toekomst voorzie waarin schone lucht wordt geïmporteerd uit het Himalayagebergte en de vuile lucht wordt teruggegeven aan de mensen die adem tekortkomen.

Privileges zijn het nieuwe statussymbool. Niet hoeven praten of om het op z'n Rotterdams te zeggen, schijt hebben, of "ik bemoei me niet," kunnen veinzen, de nieuwe omgangsvorm van de glitter-aristocratie. Sowieso praten we niet meer via woorden, we praten via plaatjes. We laten onze rijkdom zien, waar we eten, waar we drinken, waar we zonnen, hoeveel vierkante meter leegte ons omringen en als we dat allemaal hebben laten zien, wetende dat ons gevoel van jaloezie ook in de ander huist, dan sluiten we af met een 'emoji' — of beter nog: we sluiten af met een opgestoken middelvinger, de nieuwe punt van de sociale media.

Jezelfafzonderen van anderen zou geen privilege mogen zijn. Want wie de mens toegang tot hem ontzegt erodeert daarmee wat ons menselijk maakt. Worden er op dit moment baby's geboren die hun leven lang zullen doorbrengen op Instagram en zullen sterven zonder ooit een betekenisvol gesprek te hebben gehad omdat alle vormen van ontmoeting zijn weggesaneerd?

Het geluid van de heipalen heeft zijn charme verloren. Kondigde het eerst een nieuwe tijd aan, het kondigt nu vooral prijsopdrijving aan waardoor mensen met lage inkomens, singles, mensen die in een echtscheiding liggen, nieuwkomers, verplegers en agenten worden weggedreven. Een exodus van mensen is op gang gekomen naar de buitenwijken. Maar ook de voorheen wat verpieterde buitenwijken zijn omgekat tot luxe 'suburbs' waar het goed toeven is. Afgelopen maand reed ik met mijn broer vanuit Schiebroek naar de Spaanse Polder om een hamburger te kopen. Om daar te geraken reden we door het voorheen mistroostige Overschie. Overschie, ingeklemd tussen snelwegen en rotondes. Ik herinner me het pad naar de barakken aan de rand van de wijk waar een meisje woonde dat mijn hart had gestolen. Bij het vallen van de avond had je daar niets te zoeken. Wat schetste nu mijn verbazing. Overal eengezinswoningen, twee onder een kap, een hertenkamp. Wandelaars. Een snelle blik op de Funda-app leert dat, om één van die woningen te betrekken, je toch zeker al snel richting twee keer modaal moet verdienen. Mijn broer woont nog altijd in zijn appartementje met zijn drie kinderen. Naast hem lijkt de wereld geëxplodeerd.

Al die nieuwe woonvormen beloven rust en reinheid, de woningen worden strak opgeleverd, minimalistisch, ze lijken op de kamers van monniken. Alles ademt leegte, alles ademt afwezigheid van de Ander. Hoe kosmopolitischer de stad hoe groter de behoefte aan niemand, zo lijkt het en de nieuwe woningen beloven afzondering. Wie binnen wil

komen moet aanbellen, wordt gefilmd, moet nog een keer aanbellen, vaak een code intoetsen. Tussen de voordeur en de wereld is een brandkast geplaatst, we noemen het een luxeappartement.

Ik eindig mijn reis door de wijk weer op het Kruisplein. Ik sta bij de man van het verzet. Door de wandeling door de straten kan ik de man met rechte blik aankijken. Ik heb geprobeerd zijn opdracht te begrijpen. Je staat niet alleen makker.

Hij straalt de onverwoestbare kwetsbaarheid uit die ik zo naarstig zoek maar steeds niet vindt. Een kwetsbaarheid die in deze stad onder vuur ligt.

Hij staat daar bereid om alles op te geven, in al zijn naaktheid, midden in het geweld van vernietiging, een mens te zijn — als grenswachter tussen het rijk der levenden en het rijk der doden. Hij is de laatste en de eerste mens. De ziener en de blinde. Staat hij hier niet, dan heeft alles om hem heen geen betekenis. In die zin dat we dan enkel nog mensen zijn die worden opgeëist door wetmatige processen om te consumeren en te vegeteren. Zijn aanwezigheid verhindert. Zijn aanwezigheid is iets van een overwinning. Hij is trouwens dakloos. Niemand kan hem beschutten. Regen en wind hebben vat op hem, het verzwakt hem niet, het laat hem nog vorstelijker glimmen in die kletsnatte regen. Hij herinnert ons er aan dat elke tijd nieuwe gevaren in zich herbergt en dat het onze taak is om elkaar te beschutten.

Ben ik op Kruisplein dan pak ik toch de tram. Naar Schiebroek. Naar mijn ouderlijk huis. Het bankje waar ik als jochie zat is weg. Op dat bankje zat ik met een boek, een boek dat ik had gekocht in boekhandel Donner. Het betekende heel veel voor mij om een boek te kopen. Het was alsof ik grip had gekregen op de wereld door de roman te lezen. En het feit dat ik de roman had gekocht, betekende dat de wereld die in die roman zat ook van mij was geworden.

Maar dat wilde ik niet vertellen. Ik wilde vertellen ter afsluiting hoe Hofland in de gedaante van de meesterflaneur Montag in mijn leven was gekomen. Hij lag namelijk opgevouwen in een hoekje van de berging op me te wachten. Ik stap de tram in, de tram trekt op om over de brug te gaan die naar Schiebroek leidt.

Onze bovenburen lazen Algemeen Dagblad en NRC/Handelsblad. Beide kranten werden na gelezen te zijn bij het oud papier gelegd in het gangetje van de berging. In het week-einde lagen daar de kranten van een week terug, ik haalde er NRC/Handelsblad uit en nam die mee naar mijn kamer. Iets zei me dat als ik NRC/Handelsblad las dat ik dan zou uitgroeien tot een snob en in die tijd wilde ik niets liever dan een snob zijn. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik de NRC op zaterdag ook las omdat er in het onderwijskatern advertenties stonden voor vacatures in het onderwijs; en wat mijn speciale aandacht had, waren de beloningen.

Met de kranten trok ik me terug in bed. Bij het doorbladeren viel mijn oog op een speciaal soort tekst. Het was geen nieuwsbericht, noch recensie of analyse. Het zat losser in elkaar, de openingszin was vaak prikkelend, alsof iemand uit het niets tegen je aan begon te praten. De aangename parlandotoon stelde wel eisen aan mijn bevattingsvermogen want ik zal, jong als ik was, veel van de ironie die tussen de regels te lezen was niet hebben begrepen. Toch bleef deze vorm mij prikkelen. De lange reep tekst werd afgesloten met een handtekening, Montag, alsof het hier niet ging om nieuws, maar om een brief.

Zo kwamen de columns van Henk Hofland in mijn leven. Columns waarin de wandelaar schrijver wordt en schrijver wordt lezervan zijn tijd.

Wat me erin aansprak was dat het precies dat gat opvulde tussen geschiedenis en actualiteit — een middenpositie ten opzichte van de eeuwigheid zonder zich nuffig af te keren van

de wereld. Stelling wordt er niet genomen, want wie stelling neemt onderbreekt zijn reis en komt nooit aan.

Het is zo dat ik later achter de positie van de wandelaar kwam. De flaneur. De man die zijn huiskamer verlaat, een 'urban warrior' die als wapen heeft zijn oog en zijn oor en in zijn binnenzak de strippenkaart klaar houdt om het af te laten stempelen in de tram. Door dat stempeltje behoort je tot de mobiele klasse en kom je erachter dat iedereen tot de mobiele klasse behoort.

Die columns maakten een enorme nieuwsgierigheid naar de wereld in me los. En het doet me goed dat zowel hij als ik, mannen van verschillende werelden, niet veel nodig hebben om tot schrijven te komen. Een strippenkaart, een bestemming en een paar uurtjes om stuk te slaan.

Met die mentaliteit kom je heel ver. Voorbij de zone van je zelfgenoegzaamheid, regelrecht die kwetsbare wereld in.

Colofon

Uitgave

Stichtingherdenking 14 mei 1940

Oplage

150

Vormgeving

Bart Oppenheimer, Rotterdam

Druk

Tripiti, Rotterdam

